

**AZƏRBAYCAN MİLLİ ELMLƏR AKADEMİYASI
FƏLSƏFƏ VƏ HÜQUQ İNSTİTUTU**

Əlyazması hüququnda

SEVİNC USUB QIZI HÜSEYNOVA

**EHTİYATSIZLIQDAN ADAM ÖLDÜRMƏ ƏMƏLLƏRİ
İLƏ MÜBARİZƏNİN CİNAYƏT-HÜQUQİ VƏ
KRİMİNOLOJİ PROBLEMLƏRİ**

5611.01 – Cinayət hüququ və kriminologiya; cəza-icra hüququ

Hüquq üzrə fəlsəfə doktoru elmi dərəcəsi
almaq üçün təqdim edilmiş dissertasiyanın

A V T O R E F E R A T I

BAKİ – 2015

Dissertasiya işi Azərbaycan Milli Elmlər Akademiyasının Fəlsəfə və Hüquq İnstitutunun “Cinayət hüququ və cinayət prosesi” şöbəsində yerinə yetirilmişdir.

Elmi rəhbər:

Samir Əhməd oğlu Vəliyev
hüquq üzrə elmlər doktoru, professor

Rəsmi opponentlər:

Firudin Yusif oğlu Səməndərov
hüquq üzrə elmlər doktoru, professor

Səbuhi Osman oğlu Əliyev
hüquq üzrə fəlsəfə doktoru

Aparıcı təşkilat:

Milli Aviasiya Akademiyası

Hüquq üzrə fəlsəfə doktoru elmi dərəcəsi almaq üçün təqdim edilmiş dissertasiyanın müdafiəsi 18 noyabr 2015-ci il tarixdə saat 10:30-da Azərbaycan Milli Elmlər Akademiyasının Fəlsəfə və Hüquq İnstitutu nəzdində təşkil edilmiş FD.01.103 Dissertasiya Şurasının iclasında keçiriləcəkdir.

Ünvan: AZ 1143, Bakı şəhəri, H.Cavid prospekti 115, Azərbaycan Milli Elmlər Akademiyasının Fəlsəfə və Hüquq İnstitutu, 9-cu mərtəbə, konfrans zalı.

Dissertasiya işi ilə Azərbaycan Milli Elmlər Akademiyasının Mərkəzi Elmi Kitabxanasında tanış olmaq mümkündür.

Avtoreferat “_____” oktyabr 2015-ci ildə göndərilmişdir.

FD.01.103 Dissertasiya Şurasının
elmi katibi, h.ü.f.d., dosent

X.Ə.Bayramzadə

İŞİN ÜMUMİ XARAKTERİSTİKASI

Tədqiqat mövzusunun aktuallığı. İctimai və dövlət təsisatlarının inkişaf səviyyəsinə uyğun olaraq ayrı-ayrı tarixi dövrlərdə hüquq normaları müxtəlif forma və məzmununda olsa da, insan həyatının təhlükəli qəsdlərdən müdafiə olunması həmişə prioritet mövqedə dayanmışdır. Demokratik cəmiyyətlərdə insanın həyatı, təhlükəsiz yaşaması ən ali dəyər sayılmış, antidemokratik cəmiyyətlərdə isə bu dəyərin müxtəlif yollarla, o cümlədən cinayət-hüquqi mühafizə üsulu ilə təmin edilməsinə ya ciddi əhəmiyyət verilməmiş, ya da şüar, bəyanat səviyyəsində təsbit edilməklə kifayətlənilmişdir. Lakin dövlət təsisatının olduğu bütün ictimai quruluşlarda müdafiə olunan obyektlər sırasında insanın həyat və sağlamlığının qorunması həmişə xüsusi yer tutmuşdur. Ona görə də mövzunun aktuallığı ilk öncə tədqiq edilən cinayətin qəsd obyektii ilə müəyyən edilir.

Müstəqilliyini bərpa etmiş Azərbaycan Respublikasının 12 noyabr 1995-ci il tarixli referendum aktı ilə qəbul edilən Konstitusiyasının 27-ci maddəsində insanın yaşamaq hüququ, 31-ci maddəsində isə təhlükəsiz yaşamaq hüququ təsbit olunmuşdur. Konstitusiya müddəalarına uyğun olaraq hazırlanan və 30 dekabr 1999-cu il tarixdə qəbul edilərək 1 sentyabr 2000-ci il tarixdən qüvvədə olan Cinayət Məcəlləsində mühafizə olunan dəyərlər sistemində insan və vətəndaş hüquq və azadlıqlarının qorunmasına xüsusi diqqət yetirilmiş, insanın həyat və sağlamlığına qəsd edən cinayətlər CM-nin Xüsusi hissəsində sülh və insanlıq əleyhinə olan cinayətlərdən sonrakı bölmədə yerləşdirilmişdir. Bu, dövlətin cinayət-hüquq siyasətində şəxsiyyətin təhlükəsizliyinin, onun həyatının mühafizəsinin prioritet təşkil etməsinin göstəricisidir.

1960-cı il tarixli CM-dən fərqli olaraq Azərbaycan Respublikasının qüvvədə olan CM-də təqsir və onun formalarına daha mükəmməl anlayışlar verilmişdir. Məcəllədə ilk dəfə olaraq təqsirin ehtiyatsızlıq formasının növləri təsbit olunmuş və onların hər birinə ayrıca maddələrdə anlayış verilmişdir. Bundan əlavə, milli cinayət qanunvericiliyi tarixində ilk dəfə olaraq ehtiyatsızlıqdan törədilmiş əməlin (hərəkət və ya hərəkətsizliyin) yalnız CM-nin Xüsusi hissəsinin müvafiq maddəsi ilə nəzərdə tutulmuş hallarda cinayət sayılması barədə müddəa təsbit olunmuşdur (maddə 24.2). Qanunvericiliyə gətirilmiş bu yeniliklərin öyrənilməsi və tədqiqat mövzusu olan ehtiyatsızlıqdan adam öldürmə cinayəti ilə qarşılıqlı əlaqədə araşdırılmasına ehtiyac vardır.

Azərbaycan Respublikasında 1 sentyabr 2000-ci il tarixə kimi qüvvədə olmuş 1960-cı il 8 dekabr tarixli CM-dən fərqli olaraq qüvvədə olan CM-də

ehtiyatsızlıqdan adam öldürmə əməlinə görə məsuliyyətin müəyyən differensiasiyası aparılmış, ehtiyatsızlıqdan bir nəfərin öldürülməsi ilə iki və ya daha çox adamın öldürülməsi arasında fərq qoyulmuş, ikinci hal məsuliyyəti ağırlaşdıran əlamət kimi təsbit olunmuşdur. Qüvvədə olan CM-də ehtiyatsızlıqdan insan ölümünə səbəb olma əməli həm həyat əleyhinə törədilən müstəqil cinayət kimi (124-cü maddə), həm qəsdən törədilən cinayətlərin tövsifedici əlaməti kimi (126.3, 141.4, 144.3, 144-1.2.3, 145.3, 146.3, 149.3.1, 214.2.4, 215.3 və sair maddələr), həm də ehtiyatsızlıqdan törədilən cinayətlərin tövsifedici əlaməti kimi (223.2, 225.2, 226.2, 248.3, 250.3, 251.3, 252.3, 254.3, 262.2, 262.3, 263.2, 263.3, 265.2, 265.3, 266.2, 266.3, 267.2, 267.3, 268.2, 268.3 və sair maddələr) təsbit olunmuşdur.

Həyat əleyhinə olan cinayətlərə dair işlər üzrə məhkəmə-istintaq təcrübəsinin öyrənilməsi göstərir ki, digər şəxsin ölümü ilə nəticələnmiş hadisələrdə təqsirin forması bəzən düzgün müəyyən olunmur. Belə səhvlər bəzi hallarda iş üzrə sübutların tam həcmdə müəyyən olunmaması, bəzi hallarda isə qanunun düzgün tətbiq edilməməsi nəticəsində baş verir. Ona görə də məhkəmə-istintaq təcrübəsində CM-nin 124-cü maddəsində nəzərdə tutulan ehtiyatsızlıqdan adam öldürmə cinayətinin tövsifi zamanı səhvlərə yol verilməsi hallarına rast gəlinir. Bəhs etdiyimiz cinayətin daha çox CM-nin 126.3, 263.2, 263.3 və digər maddələri ilə qarışıq salınması hallarına yol verilir. Milli cinayət hüququ nəzəriyyəsində CM-nin qeyd edilən maddələri, o cümlədən 124-cü maddəsi üzrə elmi-tədqiqatların zəif aparılması da həmin səhvləri şərtləndirən amillər qismində çıxış edir.

Mövzunun aktuallığını şərtləndirən digər bir amil müasir dövrdə qəsdən törədilən cinayətlərin və onun təhlükəli formalarının sayının artması və dövlətlərin bu növ cinayətlər ilə daha ciddi mübarizə aparmaları fonunda ehtiyatsızlıqdan baş verən cinayətlər ilə nisbətən zəif mübarizənin aparılması meyllərinin müşahidə olunmasıdır. Əlbəttə, eyni növ əməlin ehtiyatsızlıq ilə törədilməsi ilə müqayisədə qəsdən törədilməsi onun ictimai təhlükəliliyini artıran ciddi amildir. Bu mənada qanunvericinin qəsdən törədilən cinayətlərdən fərqli olaraq, ehtiyatsızlıqdan törədilən cinayətlərə görə nisbətən az ciddi sanksiyalar müəyyən etməsi anlaşılandır. Lakin bir çox hallarda olduğu kimi, burada da istisnalar var və olmalıdır. Belə ki, cinayətin ictimai təhlükəliliyinə təkcə onun subyektiv cəhəti deyil, həm də onun nəticəsi – vurulmuş zərərin həcmi, xarakteri təsir göstərir. Ehtiyatsızlıqdan adam öldürmə cinayətində də qəsdə məruz qalan insan həyatıdır. Qəsdən və ya ehtiyatsızlıqdan törədilməsindən asılı olmayaraq, insan həyatı itirildikdə onu geri qaytarmaq mümkün olmur.

Qəbul olunmuş ümumi mövqeyə əsasən qəsdən törədilən cinayətlər ehtiyatsızlıqdan törədilən cinayətlər ilə müqayisədə daha yüksək ictimai

təhlükəli sayılır. Bununla belə, ayrı-ayrı hallarda ehtiyatsızlıqdan törədilən cinayətlərin xüsusilə ağır, hətta dəhşətli nəticələri ola bilər. Ədəbiyyatda düzgün olaraq belə əməllərə Çernobıl AES-da baş vermiş qəza, «Kursk» atom sualtı gəmisinin batması və digər bu kimi hadisələr aid edilir.¹

Müasir dövrdə ehtiyatsızlıqla törədilən cinayətlərlə mübarizənin əhəmiyyəti daha da artmışdır. Belə ki, bu dövrdə yeni-yeni yüksək təhlükə mənbələri meydana gəlir ki, bu da təhlükəsizlik qaydalarına daha ciddi şəkildə riayət edilməsini tələb edir. Elmi-texniki tərəqqinin yüksək sürətlə inkişaf etdiyi indiki dövrdə insanların həm gündəlik məişət həyatında, həm də istehsalatda ictimai münasibətlərin təhlükəsizliyinin təmini üçün riayət etməyə borclu olduqları xeyli qaydalar sistemi yaranmışdır. Həmin qaydalara müəyyən etinasız, laqeyd münasibət ehtiyatsızlıqdan insan həyatına zərər vurma, o cümlədən, adam ölümünə səbəb olma əməllərinin sayının artmasına gətirib çıxarır. Ona görə də müasir dövrdə ehtiyatsızlıqdan törədilən cinayətlərin sayında get-gedə artım dinamikası müşahidə olunmaqdadır. Təkcə onu qeyd etmək kifayətdir ki, ölkəmizdə 2005-ci ildən bəri hər il təxminən 1000 nəfər insan yol-nəqliyyat hadisələri zamanı öz həyatını itirir. 2012-ci il ərzində respublika ərazisində 2892 yol-nəqliyyat hadisəsi qeydə alınmış, nəticədə 1168 nəfər həlak olmuş, 2997 nəfər yaralanmışdır. Həmin il 2011-ci il ilə müqayisədə yol-nəqliyyat hadisələrində həlak olanların sayı 152 nəfər (15%) artmışdır. 2013-cü ildə ölkə ərazisində 2846 yol nəqliyyat hadisəsi qeydə alınmış, nəticədə 1164 nəfər həlak olmuş, 2948 nəfər yaralanmışdır.² Bu rəqəmlər ölkədə qəsdən adam öldürmə əməllərinin sayından təxminən üç dəfə çoxdur. Bundan əlavə, ehtiyatsızlıqdan törədilən cinayətlərin latentliyi nəzərə alınmalıdır.

Qeyd edilənlər dissertasiya mövzusunun aktuallığını müəyyənləşdirmiş və onun tədqiqat obyekti kimi seçilməsini şərtləndirmişdir.

Mövzunun elmi araşdırılma dərəcəsi. Cinayət hüququ nəzəriyyəsində təqsir, onun formaları, o cümlədən cinayətin ehtiyatsızlıqdan törədilməsi, habelə ehtiyatsızlıqdan adam öldürmə mövzuları müəyyən elmi araşdırmaların predmeti olmuşdur. Postsovet məkanı ölkələri içərisində, xüsusən, Rusiya Federasiyasında həmin tədqiqatlar daha geniş miqyasda aparılmışdır. Bu mövzularda həm monoqrafiyalar yazılmış, həm də dissertasiya işləri müdafiə olunmuşdur. V.E.Kvaşinin «Преступная неосторожность: Социально-правовые и криминологические проблемы» (1985), A.İ.Raqun «Вина в советском уголовном праве» (1987), R.T.Nurtavanın

¹ Строгий А.В. Причинение смерти по неосторожности и предупреждение таких преступлений. Дисс. ... на соис. канд. юрид. наук. М., 2003, с. 12

² Yol nəqliyyat hadisələrinin statistikasını // [www.dyp.gov.az/? az/content /141/](http://www.dyp.gov.az/?az/content/141/)

«Борьба с неосторожными видами преступлений» (1990), Q.V.Nazarenkonun «Вина в уголовном праве» (1996), İ.M.Tyajkovanın «Неосторожные преступления» (2002), S.V.Veklenkonun «Диалектика и вопросы вины в уголовном праве» (2003) adlı monoqrafiyaları çap olunmuşdur. S.V.Qonçarenko «Преступная небрежность. Уголовно-правовой и криминологический аспекты» (1990), A.A.Кочетков «Фактическая ошибка и квалификация преступлений» (1991), T.V.Neromnyaşa «Уголовная ответственность за профессиональную неосторожность» (1995), V.V.Şonina «Ответственность за неосторожные преступления против личности, совершаемые в быту» (1997), A.V.Stroqiy «Причинение смерти по неосторожности и предупреждение таких преступлений» (2003) mövzularında dissertasiya işləri müdafiə etmişlər.

Milli hüquq ədəbiyyatında da bu mövzuda müəyyən əsərlər yazılmışdır. Bu sahədə, xüsusən, F.Y.Səməndərovun «Cinayətin subyektiv cəhəti» (1989), «Hüquqi şüur və cinayət hüquq yaradıcılığı» (1996), «Şəxsiyyət əleyhinə edilən cinayətlər (tövsif məsələləri)» (1997) adlı əsərləri qeyd edilməlidir. Lakin etiraf edilməlidir ki, milli cinayət hüquq nəzəriyyəsində həm təqsirin formaları (xüsusən, onun ehtiyatsızlıq forması), həm də ehtiyatsızlıqdan adam öldürmə əməlləri ilə bağlı mövzular dərin və ciddi elmi tədqiqatların predmeti olmamışdır.

Tədqiqatın obyektı və predmeti. Tədqiqatın obyektini ehtiyatsızlıqdan adam öldürmə əməlləri ilə mübarizənin cinayət-hüquqi və kriminoloji problemləri, **predmetini** isə həm milli, həm də xarici ölkələrin cinayət qanunvericiliyində ehtiyatsızlıqdan adam ölümünə səbəb olma əməllərinə görə məsuliyyət nəzərdə tutan cinayət-hüquqi normalar təşkil etmişdir.

Tədqiqatın məqsəd və vəzifələri. Tədqiqatın məqsədi ehtiyatsızlıqdan törədilən adam öldürmə cinayətlərinə görə məsuliyyətin həlli vəziyyətinin öyrənilməsi, həmin əməllər ilə mübarizədə cinayət-hüquqi və kriminoloji problemlərin ümumiləşdirilib kompleks şəkildə tədqiqı, bu növ cinayətkarlıqla uğurlu mübarizənin aparılması istiqamətində təkliflərin işlənib hazırlanmasından ibarətdir.

Tədqiqatın məqsədinə uyğun olaraq qarşıya aşağıdakı **vəzifələr** qoyulmuşdur.

- ehtiyatsızlıqdan adam öldürmə cinayətinin anlayışı və ictimai təhlükəliliyinin müəyyən edilməsi;

- ehtiyatsızlıqdan adam öldürməyə görə məsuliyyət müəyyən edən cinayət qanunvericiliyinin inkişaf tarixinin nəzərdən keçirilməsi;

- ehtiyatsızlıqdan adam öldürmə cinayət tərkibinin obyektiv və subyektiv əlamətlərinin təhlil olunması;

- ehtiyatsızlıqdan adam öldürmə cinayətlərinin tövsifi və cəza təyini

məsələlərinin araşdırılması;

- ehtiyatsızlıqdan adam öldürmə cinayətinin oxşar cinayət tərkibləri ilə müqayisəli təhlilinin aparılması, onun, xüsusən, təqsirsiz zərər vurma, habelə bədbəxt hadisələrdən fərqli cəhətlərinin müəyyən edilməsi;

- ehtiyatsızlıqdan adam öldürmə əməllərini doğuran səbəb və şərait və onun profilaktikası məsələlərinin nəzərdən keçirilməsi;

- ehtiyatsızlıqdan adam öldürmə cinayətlərini törətmiş şəxslərin kriminoloji xarakteristikasının müəyyən edilməsi;

- cinayət qanunvericiliyinin təkmilləşdirilməsi, məhkəmə təcrübəsinin düzgün istiqamətdə inkişaf etməsi üzrə təkliflərin işlənib hazırlanması.

Tədqiqatın metodoloji əsası və metodları. Tədqiqatın metodoloji əsasını dialektikanın nəzəri müddəaları, fəlsəfi kateqoriyalar, sosiologiya, psixologiya və hüquq nəzəriyyəsinin əsasları təşkil etmişdir. Tədqiqat zamanı tarixi-analitik, müqayisəli təhlil, sistemlilik, kompleks yanaşma, statistik, formal-məntiqi izah və sair bu kimi xüsusi elmi metodlardan istifadə olunmuşdur.

Tədqiqatın normativ əsasını Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyası, Cinayət Məcəlləsi, bəzi xarici ölkələrin müvafiq qanunvericilik normaları, o cümlədən beynəlxalq hüquqi aktlar təşkil etmişdir.

Tədqiqatın nəzəri əsasını ümumi hüquq nəzəriyyəsi, cinayət hüququ və kriminologiya sahəsində görkəmli alimlərin əsərləri təşkil etmişdir. Dissertasiyada Azərbaycanın kriminalist alimlərindən V.A.Qəhrəmanov, İ.P.Məmmədov, F.Y.Səməndərov, İ.M.Rəhimov, X.C.Ələkbərov, İ.A.İsmayılov, K.N.Səlimov, E.H.Həsənov, Ç.F.Mustafayev, M.B.Əhmədov, İ.V.Vəliyev, H.S.Qurbanov, A.E.Qasımov, S.Ə.Vəliyev, Rusiya alimlərindən M.D.Şarqorodski, A.A.Piontkovski, V.D.Menşagin, N.D.Durmanov, N.İ.Zaqorodnikov, V.N.Kudryavsev, M.İ.Kovalyov, D.İ.Marçenko, A.İ.Nikiforov, P.S.Dagel, D.İ.Kotov, O.D.Bluvşteyn, S.V.Borodin, A.V.Naumov, V.V.Luneyev və başqalarının əsərlərindən istifadə olunmuşdur.

Tədqiqat işinin təcrübi əsasını Azərbaycan Respublikası Ali Məhkəməsinin Plenumunun qərarları, Azərbaycan Respublikası Ali Məhkəməsinin və digər məhkəmələrin konkret cinayət işləri üzrə qərarları təşkil etmişdir.

Tədqiqatın elmi yeniliyi. Dissertasiya milli cinayət hüququ nəzəriyyə-sində ehtiyatsızlıqdan adam öldürmə əməlləri ilə mübarizənin cinayət-hüquqi və kriminoloji problemlərinin tədqiqinə həsr olunmuş ilk kompleks və monoqrafik xarakterli tədqiqat əsəridir. Tədqiqat zamanı ehtiyatsızlıqdan törədilən cinayətlər, o cümlədən ehtiyatsızlıqdan adam ölümünə səbəb olma əməlləri ilə uğurlu mübarizənin aparılması üçün əhəmiyyətli olan bir sıra vacib məsələlərin elmi cəhətdən əsaslandırılmış həllinə səy göstərilmişdir.

Tədqiqatın nəticəsi olaraq **müdafiəyə aşağıdakı müddəalar** çıxarılır:

1. Azərbaycan Respublikası CM-nin 124-cü maddəsində təsbit olunmuş «adam öldürmə» ifadəsi digər şəxsin ehtiyatsızlıqdan deyil, qəsdən həyatdan məhrum edilməsi mənasını verdiyindən, onun «başqa şəxsin ölümünə səbəb olma» ifadəsi ilə əvəz olunması təklif edilir.

2. Azərbaycan Respublikası CM-nin 124-cü maddəsində ehtiyatsızlığın növlərinə görə məsuliyyətin həddində fərqin qoyulmaması düzgün mövqe sayılır. Bununla belə, cəzanın fərdiləşdirilməsi zamanı cinayətkarcasına özünəgüvənmə nəticəsində törədilən adam ölümünün cinayətkarcasına etinasızlıq nəticəsində törədilən adam ölümü əməlindən daha təhlükəli olmasının nəzərə alınması məqsədəuyğun hesab olunur.

3. Ehtiyatsızlıqdan adam öldürmə cinayətinin bədbəxt hadisələrdən, insanın şüuru ilə əhatə olunmayan və ya azad iradəsi ilə həyata keçirilməyən əməllərdən, dolayı qəsd ilə törədilən qəsdən adam öldürmə cinayətlərindən, CM-nin Xüsusi hissəsinin normalarında cinayət tərkibinin zəruri elementi olaraq ehtiyatsızlıqdan insan ölümünə səbəb olmanı nəzərdə tutan digər cinayət tərkiblərindən fərqləndirilməsi zəruridir. Hüquqtəbiiyyət fəaliyyətində qeyd olunan kriminal əməllər və hadisələr üzrə qanunçuluğun daha möhkəm olmasının təmin edilməsi, ehtiyatsızlıqdan adam öldürmə cinayətləri üzrə qanunların məhkəmələr tərəfindən dürüst və eyni cür tətbiq edilməsi, bu sahədə vahid məhkəmə təcrübəsinin formalaşdırılması məqsədi ilə Azərbaycan Respublikasının Ali Məhkəməsinin Plenumu tərəfindən müvafiq qərarın qəbul edilməsi məqsədəuyğun sayılır.

4. Ehtiyatsızlıqdan, xüsusən, onun cinayətkarcasına özünəgüvənmə növü ilə törədilən adam öldürmə cinayətlərində motivin olması əsaslandırılır.

5. Azərbaycan Respublikası CM-də təqsirsiz olaraq zərər vurmağın əlamətlərini müəyyən edən aşağıdakı məzmununda normanın yaradılması təklif olunur: «7.3. Şəxs öz əməlinin (hərəkət və ya hərəkətsizliyinin) ictimai təhlükəliliyini dərk etməmişsə və işin hallarına əsasən dərk etməli olmamışdırsa və ya əməlinin ictimai təhlükəli nəticələr verə biləcəyi imkanını qabaqcadan görməmişsə və işin hallarına əsasən qabaqcadan görməli olmamışdırsa, həmin əməl təqsirsiz törədilmiş sayılacaqdır».

6. CM-də ehtiyatsızlıqdan adam öldürmə cinayətinə görə məsuliyyət nəzərdə tutan 124-cü maddə CM-nin Xüsusi hissəsində ehtiyatsızlıqdan adam ölümünə səbəb olma hallarını nəzərdə tutan digər normalar ilə müqayisədə ümumi normadır. Bu cinayət daha çox ailə və ya məişət daxilində, şəxsiyyətlərarası münasibətlər, müxtəlif təhlükə mənbələri, müəyyən peşə vəzifələrinin lazımınca yerinə yetirilməməsi ilə bağlı olan istehsal münasibətləri sahələrində baş verir və bu əlamətə görə CM-nin Xüsusi hissəsində ehtiyatsızlıqdan başqasının ölümünə səbəb olmanı əlavə

nəticə kimi nəzərdə tutan cinayətlərdən fərqlənir. CM-də ehtiyatsızlıqdan insan ölümünə səbəb olmanı qəsdən törədilən cinayətlərin tövsifedici əlaməti və ya ehtiyatsızlıqdan törədilən cinayətlərin tövsifedici əlaməti kimi nəzərdə tutan cinayətlərin törədilməsi CM-nin 124-cü maddəsi ilə deyil, Xüsusi hissədə həmin ictimai təhlükəli əməli nəzərdə tutan müvafiq norma ilə tövsif olunmalıdır.

7. Ehtiyatsızlıqdan adam öldürmə cinayətinin ictimai təhlükəliliyi onu törədən subyektin şəxsiyyətinin, onun hərəkət və ya hərəkətsizliyinin təhlükəliliyindən daha çox, baş verən nəticənin ağırlığı ilə – insan həyatının itirilməsi ilə bağlı olduğu əsaslandırılır.

8. Ehtiyatsızlıqdan zərərçəkmişin həyatdan məhrum edilməsi əməlləri aşağıdakı qruplar üzrə təsnif edilir:

- ehtiyatsızlıqdan törədilən adam öldürmə qəsdən yol verilən kriminal hərəkətlərlə bağlı olur;

- ehtiyatsızlıqdan törədilən adam öldürmə qanunla qadağan edilən, lakin cinayət sayılmayan hərəkətlərlə bağlı olur;

- ehtiyatsızlıqdan törədilən adam öldürmə müəyyən şəraitdə qadağan edilən hərəkətlərlə bağlı olur (məsələn, mexanizmlərin texniki nasazlığının aradan qaldırılması qaydalarının, idman oyunları qaydalarının və s. pozulması ilə);

- ehtiyatsızlıqdan törədilən adam öldürmə elmi məlumatlar və ya peşə qaydaları ilə zidd olan hərəkətlərlə bağlı olur;

- ehtiyatsızlıqdan törədilən adam öldürmə birgəyaşayış qaydalarının pozulması hərəkətləri ilə bağlı olur;

- ehtiyatsızlıqdan törədilən adam öldürmə müəyyən hərəkətləri etməyə və ya müəyyən peşə ilə məşğul olmağa ixtiyarı olmayan şəxsin belə hərəkət etməsi və ya peşə ilə məşğul olması ilə bağlı olur;

- ehtiyatsızlıqdan törədilən adam öldürmə yayınan hərəkətlərlə bağlı olur.

9. Azərbaycan Respublikası CM-nin 124-cü maddəsinin aşağıdakı redaksiya layihəsi təklif edilir:

«Maddə 124. Ehtiyatsızlıqdan başqa şəxsin ölümünə səbəb olma

124.1. Ehtiyatsızlıqdan başqa şəxsin ölümünə səbəb olma –

iki ilədək müddətə islah işləri və ya üç ilədək müddətə azadlıqdan məhrum etmə ilə cəzalandırılır.

124.2. Ehtiyatsızlıqdan iki və ya daha çox şəxsin ölümünə səbəb olma – üç ildən altı ilədək müddətə azadlıqdan məhrum etmə ilə cəzalandırılır».

10. CM-nin 131-ci maddəsinin aşağıdakı redaksiya layihəsi təklif olunur:

«Maddə 131. Ehtiyatsızlıqdan başqa şəxsin sağlamlığına az ağır və ağır

zərərin vurulmasına səbəb olma

131.1. Ehtiyatsızlıqdan başqa şəxsin sağlamlığına az ağır zərərin vurulmasına səbəb olma –

yüz manatadək miqdarda cərimə və ya altı ayadək müddətə islah işləri ilə cəzalandırılır.

131.2. Ehtiyatsızlıqdan iki və daha çox şəxsin sağlamlığına az ağır zərərin vurulmasına səbəb olma –

iki yüz manatadək miqdarda cərimə və ya bir ilədək müddətə islah işləri ilə cəzalandırılır.

131.3. Ehtiyatsızlıqdan başqa şəxsin sağlamlığına ağır zərərin vurulmasına səbəb olma –

üç yüz manatadək miqdarda cərimə və ya iki ilədək müddətə islah işləri və ya altı ayadək müddətə azadlıqdan məhrum etmə ilə cəzalandırılır.

131.4. Ehtiyatsızlıqdan iki və daha çox şəxsin sağlamlığına ağır zərərin vurulmasına səbəb olma –

beş yüz manatadək miqdarda cərimə və ya iki ilədək müddətə islah işləri və ya bir ilədək müddətə azadlıqdan məhrum etmə ilə cəzalandırılır».

11. Ehtiyatsızlıqdan törədilən cinayətlərlə mübarizədə uğurlu nəticələrə nail olmanın yollarından biri kimi gənclərin, yeniyetmə və uşaqların erkən vaxtdan düzgün tərbiyə olunması, onlarda etinasızlıq, əsassız özünəgüvənmə, arxayınçılıq, laqeydlilik, yüngülfikirlilik və s. bu kimi keyfiyyətlərin formalaşmasının qarşısının alınması istiqamətində təbliğat işlərinin gücləndirilməsinin zəruriliyi qeyd olunur.

12. Azərbaycan Respublikasının hüquq mühafizə orqanları tərəfindən həm ehtiyatsızlıqdan adam öldürmə cinayətlərini törətmiş şəxslər barəsində, həm də bu cinayətdən zərərçəkənlər haqqında statistik qeydiyyatın aparılması məqsədəuyğun sayılır. Bunun həmin növ cinayətlərin kriminoloji vəziyyəti haqqında kifayət qədər tam və ətraflı məlumatın əldə olunması, bu cinayətlər ilə daha uğurlu mübarizə tədbirlərinin işlənib hazırlanması və həyata keçirilməsi üçün faydalı olacağı qeyd olunur.

Tədqiqatın nəzəri və təcrübi əhəmiyyəti. Təqdim edilən dissertasiya işinin həm nəzəri, həm də təcrübi əhəmiyyəti vardır. İşin nəzəri əhəmiyyəti onun ehtiyatsızlıqdan törədilən cinayətlər, o cümlədən ehtiyatsızlıqdan adam öldürmə cinayətləri haqqında elmi biliyi dərinləşdirməsində ifadə olunur. Dissertasiyadan ali təhsil müəssisələrinin hüquq fakültələrində cinayət hüququ və kriminologiya kursu üzrə mühazirələrin oxunması, tədris vəsaitləri və elmi əsərlərin yazılması zamanı istifadə oluna bilər. Tədqiqatın praktik əhəmiyyəti burada əldə olunmuş elmi nəticələrin qanunvericiliyin və məhkəmə təcrübəsinin təkmilləşdirilməsi üçün faydalı ola biləcəyində ifadə olunur.

Tədqiqatın nəticələrinin aprobasiyası. Dissertasiya AMEA Fəlsəfə və

Hüquq İnstitutunun «Cinayət hüququ və cinayət prosesi» şöbəsində müzakirə olunmuş, işin əsas məzmununu əks etdirən və müdafiəyə çıxarılan müddəalar bəyənilmişdir. Tədqiqatın əsas nəticələri ölkədə keçirilən müxtəlif elmi konfranslarda, o cümlədən, Daxili İşlər Nazirliyinin Polis Akademiyasında məruzə olunmuşdur. İşin əsas müddəaları Azərbaycan Respublikasının Prezidenti yanında Ali Attestasiya Komissiyası tərəfindən elmi əsərlərin dərcinin tövsiyə olunduğu jurnallarda çap olunmuşdur.

Dissertasiyanın strukturu. Dissertasiya giriş, 7 yarımfəsləli əhatə edən üç fəsil, nəticə və istifadə edilmiş ədəbiyyat siyahısından ibarətdir.

İŞİN ƏSAS MƏZMUNU

Dissertasiyanın **giriş** hissəsində tədqiqat mövzusunun aktuallığı, onun obyekt, predmeti, məqsəd və vəzifələri, elmi-nəzəri əsasları, elmi yeniliyi, nəzəri və təcrübə əhəmiyyəti müəyyən olunur, müdafiəyə çıxarılan müddəalar təqdim olunur, tədqiqatın nəticələrinin aprobeasiyası haqqında məlumat verilir.

İşin **I fəsl** «**Ehtiyatsızlıqdan adam öldürmə cinayətinin anlayışı və ümumi xarakteristikası**» adlanır və iki yarımfəsildən ibarətdir. Birinci yarımfəsildə ehtiyatsızlıqdan adam öldürmə cinayətinin anlayışı və ictimai təhlükəliliyi məsələləri nəzərdən keçirilir. Azərbaycan Respublikası CM-nin 124-cü maddəsində ehtiyatsızlıqdan adam öldürmə cinayətinə görə məsuliyyət nəzərdə tutulsa da, qəsdən adam öldürmə cinayətindən fərqli olaraq onun anlayışı verilməmişdir. CM-nin 124.1-ci maddəsinin dispozisiyası maddənin adı ilə eyni məzmununda müəyyən edilmişdir: ehtiyatsızlıqdan adam öldürmə. Hesab edilir ki, cinayət əməllərinin qanunvericilik anlayışının verilməsi oxşar ictimai təhlükəli əməllərin bir-birindən fərqləndirilməsinə, cinayətlərin düzgün tövsif olunmasına kömək edir.

CM-nin 124-cü maddəsinin adını və dispozisiyanın məzmununu qüsurlu hesab edirik. Hesab edirik ki, adam öldürmə ifadəsi insanın yalnız qəsdən həyatdan məhrum edilməsi hallarına münasibətdə düzgün sayıla bilər. Ehtiyatsızlıqdan insanın ölümünə səbəb olmaq olar.

Çünki ictimai şüur «adam öldürmə» anlayışını başqa şəxsin ehtiyatsızlıq üzündən deyil, qəsdən həyatdan məhrum edilməsi kimi qəbul edir. Təsədüfi deyildir ki, Rusiyanın hazırda qüvvədə olan CM-nin 109-cu maddəsi “ehtiyatsızlıqdan adam ölümünə səbəb olma” adlanır. Biz bu mövqeyi düzgün hesab edirik. Ona görə də Azərbaycan Respublikası CM-nin 124-cu maddəsinin «Ehtiyatsızlıqdan başqa şəxsin ölümünə səbəb olma» kimi adlandırılmasını təklif edirik.

Ehtiyatsızlıqdan törədilən adam öldürmə cinayətində təqsirkarın

cəmiyyətə zidd yönəlişləri əksər hallarda aydın nəzərə çarpmır və bu qəbildən cinayətlərin edilməsində şəxsin psixoloji xüsusiyyətləri və psixi vəziyyəti həlledici rol oynayır. Eyni bir cinayət tərkibinin hüdudlarında ictimai təhlükəliliyin dərəcəsi müxtəlif ola bilər. Azərbaycan Respublikası Cinayət Məcəlləsinin 124-cü maddəsində ehtiyatsızlığın növlərindən asılı olaraq məsuliyyət fərqləndirilməmişdir, halbuki cinayətkarcasına özünə-güvənmə ilə yol verilən öldürmə etinasızlıqla bağlı olan həyatdan məhrum etmədən daha təhlükəli əməldir. Keçmiş SSRİ-nin tərkibində olmuş, hazırda isə müstəqil olan bəzi dövlətlərdə, o cümlədən Litva, Qırğız, Moldova və Tacikistanın cinayət qanunlarında cinayətkarcasına özünə-güvənmə növündə törədilən adam öldürmə ehtiyatsızlığı üzündən adam öldürmənin ağırlaşdırıcı növü kimi müəyyən edilmişdir.

Cinayətkarcasına özünə-güvənmə növündə psixi münasibət zamanı təqsirkar öz hərəkət və ya hərəkətsizliyin başqasının həyatı üçün təhlükəli olacağı imkanını əvvəlcədən dərk edir (əqli ünsür), lakin ölümə bağlı ola biləcək nəticənin qarşısını alacağına yüngülfikirliliklə ümid bağlayır (iradəvi ünsür). Təqsirkar ehtiyatsızlığın cinayətkarcasına etinasızlıq növündə yol verdiyi hərəkətinin (hərəkətsizliyinin) başqasını həyatdan məhrum edə biləcəyini dərk etməli olduğu və dərk etmək imkanına malik olduğu halda, bunu dərk etmir. Cinayətkarcasına etinasızlıqda şəxsin hərəkətinin (hərəkətsizliyinin) zərərçəkmişin həyatdan məhrum edəcəyi imkanını dərk etmək vəzifəsi qanunun tələblərindən, bu və ya başqa sahədə şəxsin xidmət və peşə vəzifələrini tənzim edən xüsusi qaydaların, eləcə də birgəyaşayış qaydalarının tələblərindən irəli gəlir.

Şübhəsiz, ehtiyatsızlıq üzündən adam öldürmə qəsdən adam öldürməyə nisbətən az ictimai təhlükəlidir. Lakin Azərbaycan Respublikası CM-də yüngülləşdirici hallarda qəsdən adam öldürmə əməlləri olan qəflətən baş vermiş güclü ruhi həyəcan vəziyyətində qəsdən adam öldürmə (122.1-ci maddə), zəruri müdafiə həddini və ya cinayət törətmiş şəxsin tutulması üçün zəruri həddi aşmaqla adam öldürmə (123.1-ci maddə) cinayətlərinə görə ehtiyatsızlıqdan adam öldürmə (124.1-ci maddə) əməli ilə eyni növlü və həcmli cəzalar – iki ilədək müddətə islah işləri və ya üç ilədək müddətə azadlıqdan məhrum etmə cəzası nəzərdə tutulmuşdur. Ehtiyatsızlıq üzündən adam öldürmənin ictimai təhlükəliliyi onun subyektindən daha çox, baş vermiş nəticənin ağırlığı ilə müəyyən olunur.

Ehtiyatsızlıqdan adam öldürmə cinayətinin ictimai təhlükəliliyi əməlin özündən daha çox, onu törədənin şəxsiyyəti, daha doğrusu, təqsirkar şəxsin ehtiyatlılığın müəyyən olunmuş qaydalarına laqeyd, biganə münasibət bəsləməsində, özü, bacarığı və sair keyfiyyətləri haqqında yüksək fikirdə olmasında ifadə olunur. Əməlin ictimai təhlükəliliyin kəmiyyət və keyfiyyət

tərəfləri fərqləndirilir. Ehtiyatsızlıqdan adam öldürmə cinayətinin ictimai təhlükəliliyinin xarakteri onun zərər vurduğu ictimai münasibətlər ilə – insan həyatının toxunulmazlığı ilə müəyyən edilir. Ehtiyatsızlıqdan adam öldürmə cinayətinin bu xassəsi onun keyfiyyət göstəricisi sayılır. Ehtiyatsızlıqdan adam öldürmə cinayətinin ictimai təhlükəliliyinin dərəcəsi isə əməl ilə yetirilən zərərin həcmi və əməli törətmiş subyektin xüsusiyyətləri ilə müəyyən edilir. Ehtiyatsızlıqdan adam öldürmə cinayətinin bu xassəsi isə onun kəmiyyət göstəricisi sayılır.

I fəslin ikinci yarımfəslı “Ehtiyatsızlıqdan adam öldürməyə görə məsuliyyət müəyyən edən cinayət qanunvericiliyinin inkişaf tarixi”nə həsr olunmuşdur. Burada ehtiyatsızlıqdan insan həyatına qarşı yönələn kriminal əməllər ilə mübarizə tarixi cinayət qanunvericiliyinin ümumi inkişaf tarixi çərçivəsində öyrənilmişdir. İlk öncə Azərbaycanın Rusiyaya birləşdirilməsinə qədər ölkəmizdə bu institutların mövcud olmuş vəziyyətinə diqqət yetirilmişdir. XIX əsrdə Rusiya İmperiyasının işğalından sonra Şimali Azərbaycanın dini hüquq sistemdən dünyəvi hüquq sisteminə keçidi başlanmışdır. Rusiya XX əsrə 1845-ci il Cinayət və İslah cəzaları haqqında qanunnaməsi ilə daxil olmuşdur. Qanunnamədə ehtiyatsızlıqdan adam öldürmənin bir neçə növü üzrə məsuliyyət müəyyən olunmuşdur: 1) adam öldürmək niyyəti olmadan zərərçəkmişin döyülməsinin onun ölümü ilə nəticələnməsi; 2) qanunla qadağan olunmamış, lakin aşkar surətdə ehtiyatsız davranış nəticəsində zərərçəkmişin ölümünün baş verməsi; 3) qəflətən zərərçəkmişin ölümünə səbəb olma¹.

Rusiya imperiyasının 1903-cü il Qanunnaməsində adam öldürmə cinayətlərinin qəsdin formalaşdırılması momentinə görə differensiasiyalaşdırılması ə nə nə sindən imtina edildi. Müxtəlif növ adam öldürmə cinayətlərinə görə məsuliyyətin differensiasiyası tövsifedici əlamətlərin mövcudluğundan asılı olaraq daha ardıcıl aparıldı. Birinci yerə əvvəlki qanunvericilikdə olduğu kimi, adam öldürmənin ağır növləri deyil, əsas tərkibi qoyuldu (453-cü maddə). Bundan sonra tövsifedici əlamətlərlə adam öldürmə əməlləri, ardınca yüngülləşdirici hallarla adam öldürmə əməlləri (məsələn, güclü ruhi həyəcan vəziyyətində adam öldürmə, zəruri müdafiə həddini aşmaqla adam öldürmə), daha sonra isə ehtiyatsızlıqdan adam ölümünə səbəb olma əməli yerləşdirilmişdi.

Azərbaycan Respublikasının 1922-ci il tarixli ilk CM-nin «Şəxsiyyətin həyatı, sağlamlığı və ləyaqəti əleyhinə olan cinayətlər» adlanan V fəslində təsbit olunan əməllər ayrı-ayrı başlıqlar altında 5 qrup üzrə təsnifləşdirilmişdi. Ehtiyatsızlıqdan adam öldürməyə görə bir ilədək müddətə azadlıqdan

¹ Бородин С.В. Преступления против жизни. М.: Юрист, 2000, с. 27.

məhrum etmə və ya həmin müddətə məcburi iş cəzası müəyyən olunmuşdu. Ehtiyatsızlıqdan adam öldürmə ehtiyat tədbirlərinə şüurlu surətdə əməl etməmə nəticəsində baş verdikdə, azadlıqdan məhrum etmə cəzasının müddəti üç ilədək müddətə artırıla bilərdi. Məhkəmə həmçinin təqsirli şəxsi ölümün baş verməsinə səbəb olan fəaliyyətlə birdəfəlik və yaxud müəyyən müddətə məşğul olmaq hüququndan məhrum edə bilərdi. Azərbaycan Respublikasının 1927-ci il CM-də ehtiyatsızlıqdan adam öldürmə ilə zəruri müdafiə həddini aşmaqla adam öldürmə cinayətləri bir normada verilmişdi. Bu əməllərə görə üç ilədək müddətə azadlıqdan məhrum etmə və ya bir ilədək müddətə məcburi iş cəzası müəyyən olunmuşdu (176-cı maddə). 1960-cı il Məcəlləsində ehtiyatsızlıqdan adam öldürmə əməli müstəqil maddə şəklində nəzərdə tutuldu (99-cu maddə). Maddənin ilk redaksiyasında ehtiyatsızlıq üzündən adam öldürməyə görə üç ilədək müddətə azadlıqdan məhrum etmə və ya bir ilədək müddətə islah işləri cəzası müəyyən olunmuşdu. 1982-ci il 22 dekabr tarixli fərmanla bu maddənin sanksiyasına qismən dəyişiklik edilərək, bir ilədək müddətə islah işləri cəzası iki il müddət ilə əvəz olundu. Qüvvədə olan 1999-cu il tarixli CM-də əvvəlki cinayət qanunları ilə müqayisədə ehtiyatsızlıqdan adam öldürməyə görə həm məzmun, həm də qanunvericilik texnikası nöqtəyi-nəzərindən daha uğurlu məzmununda cinayət məsuliyyəti müəyyən olunmuşdur.

Dissertasiyanın **II fəslə ehtiyatsızlıqdan adam öldürməyə görə məsuliyyət nəzərdə tutan cinayət tərkibinin hüquqi təhlilinə** həsr olunmuşdur. Birinci yarımfəsildə ehtiyatsızlıqdan adam öldürmə cinayət tərkibinin obyektiv əlamətləri, ikinci yarımfəsildə subyektiv əlamətləri, üçüncü yarımfəsildə ehtiyatsızlıqdan adam öldürmə cinayətlərinin tövsifi və cəza təyini məsələləri tədqiq olunmuşdur.

Ehtiyatsızlıqdan adam öldürmə cinayətinin bilavasitə obyektə sosial və fizioloji xüsusiyyətlərindən asılı olmayaraq, istənilən başqa şəxsin həyatı sayılır. Ehtiyatsızlıqdan adam öldürmə cinayəti həm hərəkət, həm də hərəkətsizlik ilə törədilə bilər. Hərəkət zərərçəkmiş bilavasitə fiziki təsir və ya vasitəli psixi təsir etmək şəklində ifadə oluna bilər. Təkcə insana deyil, heyvanlara, maddi aləmin predmetlərinə fiziki təsir etməklə də insanın ölümünə səbəb olmaq olar. Hərəkətsizlik passiv davranış forması olub, təqsirkarın üzərinə qoyulmuş vəzifəsini şüurlu surətdə yerinə yetirməməsindən ibarət olan hüquqazidd və ictimai təhlükəli əməldir. Ehtiyatsızlıqdan adam öldürmə əməlinin obyektiv cəhəti bu və ya digər təhlükəsizlik qaydalarını pozan hərəkət və ya hərəkətsizliklə, bundan doğan insanın həyatdan məhrum edilməsində ifadə olunur. CM-nin 124-cü maddəsində nəzərdə tutulan əməl maddi tərkibli cinayətdir. Odur ki, burada təqsirkarın hərəkəti, yaxud hərəkətsizliyi ilə baş verən nəticə – zərərçəkmişin ölümü

arasında səbəbli əlaqə mövcud olmalıdır.

Cinayət Məcəlləsinin 124.2-ci maddəsində bir tövsifedici əlamət – ehtiyatsızlıqdan iki və ya daha çox adamı öldürmə nəzərdə tutulmuşdur. Bu əlamət, adətən, davranış qaydalarının və ya peşə vəzifələrinin ehtiyatsızlıqdan pozulması zamanı iki və ya daha çox şəxsin ölümü baş verdikdə mövcud olur. Belə vəziyyət ehtiyatsızlıqdan partlayış, yanğın törədildikdə və sair bu kimi hallarda yarana bilər.

Qüvvədə olan cinayət qanunvericiliyində ehtiyatsızlıqla törədilən cinayətlərə görə məsuliyyət müəyyən edən hallarda sanksiyaların yumşaq olduğu qeyd edilir. Ehtiyatsızlıqla törədilən cinayətlər görə belə sanksiyaların nəzərdə tutulmasını düzgün hesab edirik. Məhkəmə təcrübəsi göstərir ki, ehtiyatsızlıqla törədilən cinayətlərə görə təyin edilən cəzalar əksər hallarda sanksiyanın orta həddindən yüksək olmur. Azadlıqdan məhrum etmə növündə təyin edilən cəzaya gəldikdə isə çox zaman şərti məhkum etmə, cəzanın icrasını təxirə salma institutları tətbiq edilmişdir. Haqlı olaraq belə nəticəyə gəlinmişdir ki, peşəkar hüquqi şəxslər ehtiyatsızlıqla törədilən cinayətlərə görə sanksiyaların sərtləşdirilməsinə və ağır cəzaların təyin edilməsinə haqq qazandırmır.

Rusiya CM-nin ehtiyatsızlıqdan adam ölümünə səbəb olma əməlinə görə məsuliyyət nəzərdə tutan 109-cu maddəsində ehtiyatsızlıqdan iki və ya daha çox adamın ölümünə səbəb olma tövsifedici əlamətindən başqa, həmçinin şəxsin özünün peşə vəzifələrini lazımı qaydada icra etməməsinin insan ölümünə səbəb olması da nəzərdə tutulmuşdur (109-cu maddənin 2-ci hissəsi). Azərbaycan Respublikası CM-nin 124-cü maddəsində isə belə bir tövsifedici əlamət nəzərdə tutulmamışdır. Biz milli cinayət qanunvericiliyimizin mövqeyini daha düzgün hesab edirik. Çünki onsuz da CM-nin Xüsusi hissəsində ehtiyatsızlığın bu hallarını nəzərdə tutan normalar vardır (məsələn, CM-nin 263.2-ci maddəsi və s.).

Rusiya CM-nin 109-cu maddəsinin 2-ci hissəsinin subyektləri barəsində də vahid fikir yoxdur. Peşə vəzifələri (öhdəlikləri) qanunla, digər normativ aktlarla, həmçinin idarə daxili normativ aktlarla müəyyən edilir. Adətən bu şəxslərə tibb işçiləri, məşqçilər, elektriklər, təhlükəli maddə və ya qurğuların saxlanma yerlərinin məsul işçiləri, qəza-xilasetmə xidmətlərinin əməkdaşları aid edilir. Yeri gəlmişkən qeyd edək ki, Rusiya CM-dən fərqli olaraq Azərbaycan Respublikası CM-də ehtiyatsızlıqdan sağlamlığa az ağır zərər vurmaya görə məsuliyyət nəzərdə tutulmuşdur.

Hesab edirik ki, respublikamızın CM-nin 124-cü maddəsində nəzərdə tutulan cinayət daha çox məişət, şəxsiyyətlərarası münasibətlər zəminində törədilir. Peşə və ya vəzifə funksiyalarının həyata keçirilməsi sahəsində ehtiyatsızlıqdan adam ölümünə səbəb olma halları bir qayda olaraq CM-nin

Xüsusi hissəsinin müvafiq maddələri ilə məsuliyyət yaradır. Cinayət-hüquqi mənada məişət zəminində olan sahəyə maddi nemətlərin, mənəvi dəyərlərin istehlakı ilə bağlı olan həyat sferası, bu istehlakın üsulları, xidmət sferaları aiddir. Məişət anlayışı altında həmçinin şəxsi və ailə münasibətləri, istehsal xarakterli olmayan digər növ münasibətlər də daxildir.

CM-nin 124-cü maddəsində nəzərdə tutulan cinayət adından göründüyü kimi, subyektiv cəhətdən təqsirin ehtiyatsızlıq forması ilə xarakterizə olunur. Digər cinayətlərdə olduğu kimi, ehtiyatsızlıqdan adam öldürmə cinayətinin də obyektiv əlamətləri subyektiv əlamətləri ilə bircə təzahür edir. Cinayətin subyektiv cəhətinin müəyyən edilməsi şəxsin əməlinə cinayət tərkibinin olub-olmamasının müəyyən edilməsinin son mərhələsidir. Cinayətin subyektiv cəhətinin spesifik cəhəti ondan ibarətdir ki, motiv, məqsəd cinayətin törədilməsindən əvvəl formalaşır. Bununla belə, motiv və məqsəd cinayətin əvvəlindən sonunacan onu müşayiət edir. Ehtiyatsızlıqdan adam öldürmə cinayətində cinayətkarcasına özünəgüvənmə aşağıdakı ünsürlərdən ibarətdir:

1) şəxsin öz hərəkətlərinin (hərəkətsizliyinin) ictimai təhlükəli nəticə verə biləcəyi imkanını qabaqcadan görməsi (dərək etməsi). Bu hal cinayətkarcasına özünəgüvənmənin əqli ünsürünü ifadə edir;

2) kifayət qədər əsas olmadan baş verə biləcək nəticənin qarşısını alacağını güman etməsi. Bu hal isə özünəgüvənmənin iradi ünsürünü təşkil edir.

Ehtiyatsızlıqdan adam öldürmədə cinayətkarcasına özünəgüvənmənin iradi ünsürü – ictimai-təhlükəli nəticənin qarşısını alacağına yüngül-fikirliliklə ümid bağlamada ifadə olunur. Cinayətkarcasına özünəgüvənmə ilə dolayı qəsd əqli və iradi ünsürlərinə görə bir-birinə oxşadığından, onları fərqləndirmək lazımdır. Nə dolayı qəsdlə, nə də cinayətkarcasına özünəgüvənmə ilə törədilən cinayətlərdə ictimai təhlükəli nəticə arzu olunmur. Bu cəhət dolayı qəsdlə cinayətkarcasına özünəgüvənməni bir-birinə yaxınlaşdırır. Dolayı qəsdlə törədilən əməllərdə ictimai-təhlükəli nəticənin qarşısını alacaq konkret şəraitin obyektiv amilləri hesaba alınmır. Subyekt ictimai-təhlükəli nəticəni arzu etməsə də, ona şüurlu surətdə yol verir, yaxud da belə nəticənin baş verməsinə laqeyd münasibət bəsləyir. Burada ictimai-təhlükəli nəticənin baş verməsinə mane ola bilən obyektiv amillər olmaya da bilər.

Ehtiyatsızlığın digər növü cinayətkarcasına etinasızlıq sayılır. Ehtiyatsızlığın bu növü üç əlamətlə xarakterizə olunur: 1) şəxs öz hərəkət və hərəkətsizliyinin ictimai-təhlükəli nəticə doğuracağı imkanını görmür; 2) belə nəticələri görməli olması; 3) kriminal nəticələri görmək və qarşısını almaq imkanına malik olması. Cinayətkarcasına etinasızlıq şəxsin ictimai mənafeyə diqqətsiz, laqeyd münasibəti, xidməti və peşə vəzifələrini yerinə

yetirərkən kifayət qədər ehtiyatlı olmamasının, bu və ya başqa fəaliyyət sahəsini tənzim edən xüsusi qaydalara, birgəyaşayış qaydalarına riayət etməsinin nəticəsi kimi mövcud olur. Cinayətkarcasına etinasızlıq formasında təzahür edən adam öldürmə cinayətində şəxsin öz hərəkət və ya hərəkətsizliyinin belə nəticə doğuracağı imkanını dərk etmək vəzifəsi qanunun tələblərindən, bu və ya başqa sahədə xidməti və peşə vəzifələrini tənzim edən xüsusi qaydaların, eləcə də birgəyaşayış qaydalarının tələblərindən irəli gəlir.

Ədəbiyyatda qeyd olunan bu mövqe ilə razılaşırıq ki, ehtiyatsızlıqdan törədilən cinayətlərdə şəxs ictimai təhlükəli nəticəni nəinki arzu etmir, hətta onun qarşısını alacağına ümid bağlayır, ya da ümumiyyətlə, belə nəticənin baş verəcəyini görə bilməli və görməli olduğu halda görmür. Buna görə də ehtiyatsızlıqla edilən cinayətlərdə ictimai təhlükəli nəticənin deyil, nəticəni doğuran davranışın motivi mövcud olur. Belə cinayətlərdə hərəkətin, yaxud hərəkətsizliyin motivi lovğalıqla, eqoizmlə, laqeydliliklə və s. bu kimi meyllərlə əlaqədar olur.¹

Cinayətkarcasına etinasızlıq zamanı təqsirkarın öz əməlinin ictimai təhlükəli nəticələr verə bilməsi imkanını görməməsi onu təsadüfi və ya təqsirsiz baş verən ölüm hadisələri ilə qarışıq salınmasına gətirib çıxarır. Əksər ölkələrin cinayət qanunvericiliyində təqsirsiz zərər vurmaya cinayət məsuliyyəti istisna edilsə də, bundan ötrü xüsusi norma nəzərlə tutulmamışdır. Adətən bu cür nəticəyə cinayət qanununun ümumi hissəsinin normalarının məntiqi təhlili ilə gəlinir. Lakin bəzi ölkələrin cinayət qanunlarında, o cümlədən, Rusiyanın qüvvədə olan CM-də buna görə ayrıca norma nəzərdə tutulmuşdur. Azərbaycan Respublikası CM-də qeyd edilən məzmununda norma yoxdur. CM-nin «Təqsirə görə məsuliyyət prinsipi» adlanan 7.2-ci maddəsinə əsasən şəxs təqsirsiz olaraq vurduğu zərərə görə cinayət məsuliyyətinə cəlb oluna bilməz. Rusiya CM-nin 7-ci maddəsinin 2-ci hissəsində də oxşar məzmunlu müddəə təsbit olunmuşdur. CM-də təqsirsiz olaraq zərər vurmanın məzmununu müəyyən edən normanın olmaması həm obyektiv təqsirləndirmə hallarının, həm də oxşar cinayətlərin tövsifində səhvlərə yol verilməsinin səbəblərindən biri kimi çıxış edir. Ona görə də Rusiya CM-nin mövqeyi əsaslı hesab edilir və Azərbaycan Respublikası CM-nin 7-ci maddəsində təqsirsiz olaraq zərər vurmanın şərtlərini, əlamətlərini müəyyən edən ayrıca normanın yaradılması təklif edilir. Ehtiyatsızlıqdan adam öldürmə cinayəti bədbəxt hadisələrdən, insanın şüuru ilə əhatə olunmayan və ya azad iradəsi ilə həyata keçirilməyən əməllərdən, dolayısı qəsd ilə törədilən qəsdən adam öldürmə cinayətlərindən,

¹ Səməndərov F.Y. Cinayət hüququ. Ümumi hissə. Bakı: Hüquq yayın evi, 2015, s. 230.

CM-nin Xüsusi hissəsinin normalarında cinayət tərkibinin zəruri elementi olaraq ehtiyatsızlıqdan insan ölümünə səbəb olmanı nəzərdə tutan cinayətlərdən fərqləndirilməlidir. Məhkəmə-istintaq təcrübəsinin öyrənilməsi göstərir ki, başqa şəxsin ölümü ilə nəticələnmiş hadisələrdə bəzi hallarda işin konkret halları tam və hərtərəfli araşdırılmır, zərərçəkmiş şəxslə təqsirkarın qarşılıqlı münasibətləri, onların motivləri, zərərə səbəb olmuş əməli törədən şəxsin subyektiv cəhəti, təqsirin forması düzgün müəyyən olunmur. Belə səhvlər müxtəlif səbəblər, o cümlədən bəzən iş üzrə sübutların tam həcmdə müəyyən olunmaması, bəzən isə qanunun düzgün tətbiq edilməməsi nəticəsində baş verir.

CM-nin 124-cü maddəsinin düzgün tətbiqi üçün onun oxşar cinayət tərkibləri ilə müqayisəli təhlili aparılmışdır. Odlu silahla diqqətsiz davranış nəticəsində baş verən ölüm hadisələrində təqsirli şəxslərin əməllərinin düzgün tövsif olunmaması hallarına daha çox rast gəlinir. Bəzən ehtiyatsızlıqdan törədilən adam öldürmə qəsdən adam öldürmə kimi qiymətləndirilir. Müəyyən hallarda təqsirkarın öz əməlinin faktiki tərəfini dərk etməsinə səhvən zərərçəkənin ölümündən ibarət nəticəni görməsi kimi qiymət verilir, zərərçəkənlə təqsirkar arasındakı qarşılıqlı münasibəti, onların niyyətlərini, işin konkret hallarını, hadisənin baş verdiyi şəraiti nəzərə almadan, cinayətin subyektiv cəhətinin təhlilini vermədən nəticələr çıxarılır.

Azərbaycan Respublikasının qüvvədə olan CM-nin təxminən 40-a yaxın normasında təqsirin qarışıq forması nəzərdə tutulmuşdur. Belə ki, bu normaların tövsifedici əlamətində əsas tərkibdə nəzərdə tutulan ictimai təhlükəli nəticənin daha ağır növü üstündə məsuliyyət müəyyən edilmişdir. Burada əsas tərkibdə nəzərdə tutulmuş ictimai təhlükəli nəticəyə psixi münasibət qəsd, tövsifedici əlamətdə nəzərdə tutulmuş ictimai təhlükəli nəticəyə psixi münasibət isə ehtiyatsızlıq formasında mövcud olur.

Ehtiyatsızlıqdan adam öldürmə əməlləri dolayı qəsd ilə törədilən qəsdən adam öldürmə əməlləri ilə də qarışıq salınır. Bu, çox zaman zərərçəkmişin ölümünə münasibətdə təqsirli şəxslərin əməllərinin düzgün qiymətləndirilməməsi nəticəsində baş verir. Başqa şəxsin dolayı qəsdlə həyatdan məhrum edilməsində cinayət törədən şəxs digər şəxsin həyatdan məhrum edilməsini xeyli dərəcədə labüd edən hərəkətlər edir. Başqa sözlə, nəticənin – digər şəxsin ölümünün baş verməsi real olur. Cinayətkarcasına özünə-güvənmə növündə ehtiyatsızlıqdan adam öldürmə cinayəti üzrə isə cinayət törədən şəxs digər şəxsin öləcəyi imkanını qabaqcadan görsə də, belə nəticənin baş verməsi imkanı real görünür.

Ehtiyatsızlıqdan adam öldürmənin təsadüf nəticəsində baş verən ölüm

hadisələrindən də fərqləndirilməsi zəruridir. Təsadüf nəticəsində baş vermiş ölüm hadisəsinin səbəbkarı ictimai təhlükəli nəticənin baş verməsini qabaqcadan görməli olmadığından və görə bilməyəcəyindən, burada cinayət məsuliyyəti istisna olunur. Bu nəticə həmçinin cinayət qanununun ümumi müddəalarından doğur. Belə ki, CM-nin 7.1-ci maddəsinə əsasən yalnız törətdiyi ictimai təhlükəli əməl (hərəkət və ya hərəkətsizlik) və onun nəticələrinə görə təqsiri müəyyən olunmuş şəxs cinayət məsuliyyətinə cəlb edilə və cəzalandırıla bilər. Əgər şəxs başqa bir şəxsin ölümünün baş verə biləcəyi imkanını qabaqcadan görmüşsə və onun qarşısını almaqdan ötrü lazımı ehtiyatlılıq göstərərək bütün zəruri tədbirləri görsə də, iradəsindən asılı olmayan səbəblər üzündən ölüm hadisəsi baş verirsə, burada cinayət məsuliyyətindən söhbət gedə bilməz. Bu zaman əməlin hüquqaziddiliyi və ictimai təhlükəliliyi də istisna olunur. Halbuki cinayətkarcasına özünəgüvənəmə zamanı təqsirli şəxs həmişə öz əməlinin ictimai təhlükəliliyini, hüquqaziddiliyini dərk etmiş olur.

Azərbaycan Respublikası CM-nin Xüsusi hissəsində ehtiyatsızlıqdan başqa şəxsin ölümünə səbəb olma hallarını nəzərdə tutan ayrı-ayrı normalarda 124-cü maddəyə nisbətdə daha ciddi sanksiyalar müəyyən olunmuşdur. Fikrimizcə, bunun səbəbi həmin normalarda nəzərdə tutulan cinayət əməllərini törətməkdə təqsirli olan şəxslərin üzərlərinə bir vəzifə və ya peşə öhdəliyi olaraq düşən ehtiyatlılıq qaydalarını, başqa sözlə, ehtiyatlılığın normativ müəyyən olunmuş qaydalarını pozmaları ilə əlaqədardır və biz qanunvericinin bu mövqeyini düzgün sayırıq. Azərbaycan Respublikası CM-nin 124-cü maddəsində müəyyən olunmuş sanksiyaları ümumən düzgün sayırıq. Bununla belə, CM-nin 124.1-ci maddəsində azadlıqdan məhrum etmə cəzasının maksimum həddinin üç il olduğunu nəzərə alaraq, 124.2-ci maddəsində azadlıqdan məhrum etmə cəzasının minimum həddinin üç ildən başlanılmasının daha doğru olacağını düşünürük.

Azərbaycan Respublikası CM-nin «Ehtiyatsızlıqdan sağlamlığa az ağır və ya ağır zərər vurma» adlanan 131-ci maddəsində (adında və dispozi-siyaların məzmununda) müəyyən dəyişikliyin edilməsini zəruri sayırıq. Eyni zamanda CM-nin 131.1 və 131.2-ci maddələrində azadlıqdan məhrum etmə cəzasının eyni müddətə müəyyən edilməsi qanunvericilik tərəfindən ehtiyatsızlıqdan sağlamlığa az ağır zərər vurma ilə ehtiyatsızlıqdan sağlamlığa ağır zərər vurma arasında sanki heç bir fərqin qoyulmaması nəticəsini çıxarmağa əsas verir. Fikrimizcə, CM-nin 131.1-ci maddəsində nəzərdə tutulan əməl elə cinayətlərdəndir ki, ondan ötrü azadlıqdan məhrum etmə cəzasının nəzərdə tutulması məqsədəuyğun deyildir. Əksər ölkələrdə, o cümlədən qonşu Rusiyada həmin əməl ümumiyyətlə kriminallaşdırılmayıb. Digər tərəfdən, CM-nin 131-ci maddəsində ehtiyatsızlıqdan bir nəfərin

sağlamlığına az ağır və ya ağır zərərin vurulması ilə ehtiyatsızlıqdan iki və daha çox şəxsin sağlamlığına az ağır və ya ağır zərərin vurulması arasında heç bir fərq qoyulmamışdır. Bu çatışmazlıqların aradan qaldırılması məqsəduygundur. Qeyd edilənlər əsas götürülərək, CM-nin 131-ci maddəsinin yeni redaksiyada layihəsi təklif edilir.

Dissertasiyanın **III fəslə “Ehtiyatsızlıqdan adam öldürmə cinayətlərinin kriminoloji xüsusiyyətləri”**nə həsr olunmuşdur. Burada ehtiyatsızlıqdan adam öldürmə əməllərini doğuran səbəb və şərait və onun profilaktikası, bu cinayətləri törətmiş şəxslərin kriminoloji xarakteristikası tədqiq olunmuşdur. Digər növ cinayətlərdə olduğu kimi, ehtiyatsızlıqdan adam öldürmə cinayətlərinin səbəbləri barəsində kifayət qədər dəqiq məlumatın əldə olunması üçün bu növ cinayətlərin əsas kəmiyyət və keyfiyyət göstəricilərinin müəyyən olunmasına cəhd edilir. Azərbaycan Respublikasının rəsmi statistik məlumatlarında il ərzində ehtiyatsızlıqdan törədilən cinayətlər, o cümlədən ehtiyatsızlıqdan adam öldürmə cinayətlərinin sayı barəsində məlumat verilmir. Hesab edirik ki, bu növ cinayətlər barəsində dəqiq mənzərənin əldə olunmasına maneçilik törədən hallardan biri də cinayətkarlığın vəziyyətinə dair tərtib olunmuş statistik məlumatlarda ehtiyatsızlıqdan adam öldürmə cinayətlərinin öz əksini tapmamasıdır.

Elm və texnikanın sürətli inkişafı ehtiyatsızlıqla törədilən cinayətlərlə mübarizənin əhəmiyyətini artırır. Müasir dövrdə yeni və yüksək təhlükə mənbələri yaranır ki, bu da təhlükəsizlik qaydalarına daha ciddi şəkildə riayət edilməsini tələb edir. Fəaliyyət sferasına uyğun olaraq ehtiyatsızlıqdan törədilən cinayətlər dörd qrupa təsnif olunur: 1) məişətdə (texniki vasitələrin istifadə edilmədiyi) törədilən bu növ cinayətlər; 2) insanın texnika ilə qarşılıqlı əlaqəsi sferasında baş verən bu növ cinayətlər; 3) idarəçilik funksiyalarının həyata keçirilməsi ilə bağlı olmayan peşə fəaliyyəti sferasında baş verən cinayətlər; 4) vəzifə (idarəçilik) funksiyalarının həyata keçirilməsi sferasında baş verən bu növ cinayətlər.¹ Ehtiyatsızlıqdan törədilən cinayətlərin özünə məxsus psixoloji və sosial kökləri vardır. Ehtiyatsızlıq psixoloji mexanizminə, antisosial və cəmiyyət əleyhinə olan əlaqəsinə görə də qəsdən törədilən cinayətlərdən fərqlənir. Sözün geniş mənasında ehtiyatsızlıqdan törədilən cinayətlər təqsirkarın cəmiyyətə zidd yönəlişləri ilə bağlıdır.

Müasir dövrdə qəsdən törədilən cinayətlərin, onun təhlükəli təzahür və formalarının sayının artması ehtiyatsızlıqdan törədilən cinayətlərin profilaktikası, onunla mübarizə problemlərini müəyyən qədər arxa plana keçməsinə

¹ Криминология. Учебник. Под ред. В.Н.Кудрявцева и В.Е.Этинока. М.: Норма, 2010, с. 490

səbəb olmuşdur. Ədəbiyyatda göstərilən bu mövqelər ilə razılaşıırıq ki, ehtiyatsızlıqdan törədilən cinayətlər, o cümlədən adam ölümünə səbəb olma əməlləri dərin və mürəkkəb məzmunu malik sosial problem olub, bir sıra elmlərin, o cümlədən kriminologiya, sosiologiya, psixologiya elmlərinin qovşağında yerləşən xüsusi tədqiqat predmetidir.¹ İnsanın cinayətkar davranışının səbəbləri xarici mühitin müəyyən şəraitinin və vəziyyətinin təsiri altında təzahür edir. Cinayətin mənbəyi mənfi xarici sosial-iqtisadi şəraitin və vəziyyətin təsiri nəticəsində yaranan şəxsiyyətin psixofizioloji xüsusiyyətlərindədir.²

Ehtiyatsızlıqdan adam öldürmə cinayətinin qarşısının alınması istiqamətində üç növ profilaktik tədbirlər fərqləndirilir: ümumi tədbirlər, xüsusi tədbirlər, fərdi tədbirlər. Ümumi tədbirlər cəmiyyətin həyat şəraitinin yaxşılaşdırılmasını, cəmiyyət, dövlət, idarəetmə münasibətləri sisteminin sağlamlaşdırılmasını nəzərdə tutur. Bura iqtisadi, siyasi, mədəni, hüquqi və s. tədbirlər kompleksi aiddir. Ölkədə ictimai-siyasi sabitliyin olması, ümumtəhsil və peşə təhsili səviyyəsinin yüksək olması, mülki vətəndaş cəmiyyətinin qurulması və s. bu sahədə olan mühüm tədbirlərə aid edilə bilər. Bəhs etdiyimiz cinayətlərlə mübarizədə yeniyetmə və uşaqların düzgün tərbiyə olunmasının mühüm əhəmiyyəti vardır. Çünki erkən yaşlarından insanda etinasızlıq, əsassız özünəgüvənmə, arxayınçılıq, laqeydlilik, yüngülfikirlilik və s. bu kimi keyfiyyətlərin formalaşmasına mane olmaq lazımdır.

III fəslin ikinci yarımfəslə "Ehtiyatsızlıqdan adam öldürmə cinayətlərini törətmiş şəxslərin kriminoloji xarakteristikası"na həsr olunmuşdur. Cinayət törədən şəxslərin, adətən, üç növ təsnifatı aparılır: qatı cinayətkarlar; qeyri-sabit cinayətkarlar və təsadüfi cinayətkarlar. Cinayəti törədənlərin şəxsiyyətinin təhlükəliliyinin aşağıdakı hədləri fərqləndirilir: 1) şəxsiyyəti az təhlükəli olan cinayət törədən şəxslər; 2) şəxsiyyəti təhlükəli olan cinayət törədən şəxslər; 3) şəxsiyyəti daha təhlükəli olan cinayət törədən şəxslər. Birinci qrupa ilk dəfə az təhlükəli sayılan cinayətləri törədənlər; ağır təhqir, qeyri-hüquqi və ya qeyri-əxlaqi davranışın yaratdığı münaqişə və ya zorakılıq təsirindən cinayət törədənlər; ağır maddi həyat şəraiti, yaşamaq ehtiyacının ödənilməsi üçün cinayət törədənlər ilə yanaşı, ehtiyatsızlıqdan cinayət törədən şəxslərin aid edildiyini düşünürük. Ehtiyatsızlıqdan cinayət törədən şəxslərin təsadüfi cinayətkarların siyahısına daxil olduğu qənaətinə gəlinir.

Azərbaycan Respublikası hüquq mühafizə orqanlarının statistik məlu-

¹ Квашиш В.Е. Теоретические основы профилактики неосторожных преступлений. М., 1997, с. 76

² Rəhimov İ.M. Cinayət və cəzanın fəlsəfəsi. Bakı: Şərq-Qərb, 2014, s. 122

matlarında təkcə ehtiyatsızlıqdan adam öldürmə cinayətlərini törətmiş şəxslər barəsində deyil, həm də bu cinayətdən zərərçəkənlər haqqında qeydiyyatının aparılması məqsəduyğun sayılır. Bu, həmin növ cinayətlərin kriminoloji vəziyyəti barəsində kifayət qədər tam məlumatın əldə olunmasına və nəticə etibarı ilə bu cinayətlər ilə daha uğurlu mübarizə tədbirlərinin işlənib hazırlanmasına və həyata keçirilməsinə imkan verir.

Bu növ cinayətlərlə profilaktika işində yol verilən nöqsanlar, cinayətkarlıqla, xüsusən də cinayətlərin ayrı-ayrı növləri ilə mübarizənin kompleks şəkildə təşkil olunmaması, o cümlədən onların baş verməsinə şərait yaradan amillərin vaxtında aşkar edilərək qarşısının alınması üçün profilaktik tədbirlərin görülməməsi bəzən ağır nəticələrə səbəb olur. Bəzi hallarda qəsdən adam öldürmə cinayətlərinin baş verməsinə gətirib çıxara biləcək döymə, müxtəlif bədən xəsarətlərinin yetirilməsi, ölümlə hədələmə və xuliqanlıq faktları haqqında daxil olmuş məlumatların dərhal yoxlanılmasına səthi yanaşılır. Həmçinin, belə hüquqazidd əməllərin mütəmadi xarakter almasına əhəmiyyət verilmədiyindən, cəzasızlıq şəraitində təhlükəli əməllərin davam etdirilməsi nəticə etibarı ilə daha ağır cinayətlərə gətirib çıxarır. İnsanın həyat və sağlamlığını birbaşa təhlükə altına alan zorakı cinayətlərin səbəb və şəraitinin, inkişaf tendensiyalarının, cinayət əməlləri zorakılıqla müşayiət olunan şəxslərin şəxsiyyətinin xarakterik xüsusiyyətlərinin öyrənilməsi və bu növ cinayətlərə qarşı dövlətin mübarizə strategiyasının işlənib hazırlanması zəruri sayılır.

Dissertasiya işinin **nəticə** hissəsində tədqiqatın yekun elmi nəticələri ümumiləşdirilmiş şəkildə öz əksini tapmışdır.

Dissertasiya işi üzrə müəllifin aşağıdakı elmi işləri çap olunmuşdur:

1. Dəfələrlə təkrarlanan zorakı hərəkətlərlə sağlamlıq əleyhinə qəsdən törədilən cinayətlər. AMEA Fəlsəfə və Siyasi-Hüquqi Tədqiqatlar İnstitutu. Bakı Hüquq Mərkəzi. Azərbaycan Respublikasında dövlət və hüquq quruculuğunun aktual problemləri. Elmi məqalələr məcmuəsi 17-ci buraxılış. Bakı, 2007, s. 439-442.
2. Sağlamlığa ağır dərəcəli zərər vurmanın səciyyəvi xüsusiyyətləri. Qanun // İctimai-siyasi, elmi hüquq jurnal, № 04 (156). Bakı, 2007, s. 45-51.
3. Ehtiyatsızlıqdan adam öldürmə anlayışı və onun ictimai təhlükəliliyi. AMEA Fəlsəfə və Siyasi-Hüquqi Tədqiqatlar İnstitutu. Elmi Əsərlər, № 1 (11), Bakı, 2008, s. 201-207.
4. Ehtiyatsızlıqdan adam öldürməyə görə məsuliyyət müəyyən edən qanunvericiliyin inkişaf tarixi. Hüquqi dövlət və qanun. № 2 (128),

Bakı. 2009, s. 30-32.

5. Вопросы квалификации преступлений, связанных с убийством по неосторожности. Право: теория и практика. № 3 (116), март, Москва, 2009, с. 42-49.
6. Ehtiyatsızlıqdan adam öldürmə əməllərini doğuran səbəb və şərait. Bakı Dövlət Universiteti və Qafqaz Universitetinin birgə təşkil etdiyi Ümummilli Liderimiz Heydər Əliyevin anadan olmasının 87-ci ildönümünə həsr olunmuş «Hüquq elminin müasir problemləri» II Beynəlxalq konfransın materialları. I hissə, Bakı, 2010, s. 528-531.
7. Ehtiyatsızlıqdan adam öldürmə əməllərində cinayətkarın sosial-psixoloji və fərdi kriminal davranışlarının səbəbləri. “Azərbaycanın yaradıcı ziyahları” ictimai birliyinin “Elmin müasir nailiyyətləri” mövzusunda I Beynəlxalq iştiraklı Distansion Elmi Konfransın materialları (01-03 dekabr 2010-cu il). Bakı, 2011, s. 21-28.
8. Ehtiyatsızlıq davranışının psixoloji mahiyyəti və sosial-hüquqi nəticələri. Ulu Öndər Heydər Əliyevin ad gününə və Azərbaycan Respublikasının dövlətçiliyinin bərpasının 20 illiyinə həsr olunmuş “Hüquq elminin və təhsilinin müasir problemləri və həlli yolları” adlı beynəlxalq konfransın materialları. II hissə, Bakı, 2011, s. 134-137.
9. Ehtiyatsızlıqdan baş verən ölüm hadisələri barədə məsuliyyət normaları. Nəqliyyat hüququ. Elmi-nəzəri, təcrübi jurnal, N 3, Azərbaycan, Bakı, 2011, s. 157-166.
10. Ehtiyatsızlıqdan adam öldürmə əməllərinin cinayət-hüquqi təhlili. Azərbaycan Respublikası Ədliyyə Nazirliyi Məhkəmə Ekspertizası Mərkəzi. Məhkəmə ekspertizası, kriminalistika və kriminologiyanın aktual məsələləri (elmi əsərlər məcmuəsi N 55). Bakı, 2012, s. 53-61.
11. Уголовная ответственность за неосторожное убийство в уголовном законодательстве Азербайджанской Республики. Закон и право, Москва: Издательство «Юнити-Дана», № 4, 2014, с. 88-90.
12. Ehtiyatsızlıqdan adam öldürmə cinayətlərinin qarşısının alınmasının ümumi problemləri. Azərbaycan Respublikasının Prezidenti yanında Dövlət İdarəçilik Akademiyası. Dövlət idarəçiliyi: nəzəriyyə və təcrübə. Elmi-nəzəri jurnal, № 1 (45), Bakı, 2014, s. 253-258.

**Уголовно-правовые и криминологические проблемы
борьбы с убийствами по неосторожности**

РЕЗЮМЕ

Диссертация состоит из введения, трех глав, семи разделов, заключения и списка использованной литературы.

Во введении обоснованы актуальность, уровень разработки, указаны методы исследования, теоретико-методологические основы, научная новизна исследования, определены его цели и задачи, объект и предмет, теоретическое и практическое значение, дана информация о результатах апробации работы.

Первая глава под названием «Понятие и общая характеристика убийства по неосторожности», состоит из двух разделов. В первом разделе – «Понятие и общественная опасность неосторожных убийств», диспозиция статьи 124.1 Уголовного Кодекса Азербайджанской Республики определяется в соответствии с ее названием: убийство по неосторожности. Считается, что точное законодательное определение преступных действий позволяет выявить различие в степени общественной опасности деяний, точнее классифицировать различные категории преступлений. В целях расшифровки понятия данных преступлений, имеющих место в судопроизводстве, обращено внимание на такие формулировки, как «убийство» и «по причине неосторожных действий», закрепленных в диспозиции конкретной статьи.

Во втором разделе – «История развития уголовного законодательства об ответственности за неосторожное убийство» рассматриваются вопросы ответственности за совершение неосторожного убийства», история борьбы с криминальными действиями, совершаемыми по неосторожности и влекущими опасность для человеческой жизни, исследуется уголовное законодательство в рамках общего исторического развития.

Вторая глава диссертации, называемая «Анализ состава преступления, в виде убийства по неосторожности» состоит из трех разделов. В этих разделах, которые называются «Объективные признаки состава преступления, в виде неосторожного убийства», «Субъективные признаки неосторожного убийства» и «Вопросы квалификации и определения мер наказания за данный вид преступления», проведены соответствующие исследования, осуществлен сравнительно-правовой анализ смежных составов преступлений, а также уголовно-правовых норм, предусматривающих ответственность за преступное причинение смерти по неосторожности.

Третья глава диссертации «Криминологические особенности преступлений в виде неосторожного причинения смерти», делится на два раздела. Здесь рассмотрены причины и условия, способствующие совершению убийств по неосторожности и вопросы их профилактики, проанализированы вопросы криминологической характеристики лиц, совершивших данные преступления.

В заключение обобщены научные итоги проведенной работы, отражены предложения и рекомендации, направленные на совершенствование действующего уголовного законодательства и судебно-следственной практики.

**Criminal-legal and criminological problems of struggle
against murder on imprudence**

SUMMARY

The dissertation work consists of an introduction, three chapters, conclusion and the reference.

In the introduction has based the urgency of the theme, determined the purposes and duties, objects and subject of investigation, the investigation level of the theme, its methodology, its theoretical and methodological basis, its scientific innovation, also determined its theoretical and practical importance, and given the information about the approbation of the results of scientific research work.

The first chapter is called “The concept and general characteristics of crime of murder on imprudence. This chapter consists of two paragraphs. In the first paragraph is called “The public danger the concept of crimes of murder on imprudence” and the disposition on article of 124.1 of Criminal Code is determined in the same content with the name of article: murder on imprudence. We consider that giving the legislative conception of the crimes helps to differing the similar public danger action and their exact elucidation too. So that for explanation the investigated criminal conception has given special attention to the “murder” and “imprudence” expressions of article’s disposition. The second paragraph is “The development history of criminal law determining the liability for the murder on imprudence” and investigated in the frame of general historical development of criminal law of historically fight against the crimes directed to the safety of human life through carelessness.

The second chapter is “The legal analyses of norms of liability for the murder on imprudence in the Criminal Code of Azerbaijan Republic” and consists of three paragraphs. In the first paragraph has investigated “The objective signs of structure of crime of murder on imprudence”, in the second paragraph “The subjective signs of structure of crime of murder on imprudence” and in the third paragraph “The qualification of crimes of murder on imprudence and problems of assignment of punishment to such kind of crimes” and carried out comparative analyses of similar structure of a crime of criminal on norms of criminal law envisaging responsibility for the murder on imprudence.

The third chapter of the dissertation work is “The criminological characteristics of crimes of murder on imprudence” and consist of two paragraphs. In this chapter investigated the reasons and situations of creation of murder on imprudence, its prophylactics, also the problems of criminological characteristics of persons who has done such type of crimes.

In the conclusion of the dissertation work has generalized the last scientific conclusions of scientific research, and reflected the recommendations in the direction of perfection of criminal law and court experience.

**НАЦИОНАЛЬНАЯ АКАДЕМИЯ НАУК АЗЕРБАЙДЖАНА
ИНСТИТУТ ФИЛОСОФИИ И ПРАВА**

На правах рукописи

СЕВИНДЖ УСУБ ГЫЗЫ ГУСЕЙНОВА

**УГОЛОВНО-ПРАВОВЫЕ И КРИМИНОЛОГИЧЕСКИЕ
ПРОБЛЕМЫ БОРЬБЫ С УБИЙСТВАМИ ПО
НЕОСТОРОЖНОСТИ**

5611.01 – Уголовное право и криминология; процессуально-исполнительное право

А В Т О Р Е Ф Е Р А Т

диссертации на соискание ученой степени
доктора философии по праву

БАКУ– 2015

